

RAMY KONCEPCYJNE DLA WŁĄCZANIA UMIEJĘTNOŚCI Z ZAKRESU ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU DO PROGRAMÓW KSZTAŁCENIA I SZKOLENIA ZAWODOWEGO W OBSZARZE TURYSTYKI

ESTET: Embedding Sustainability Skills in Tourism Education and Training
(Włączanie umiejętności z zakresu zrównoważonego rozwoju do kształcenia i szkolenia zawodowego w obszarze turystyki)

Numer projektu: 2020-1-PL01-KA202-081845

Organizacja partnerska: Społeczna Akademia Nauk (Polska)

INFORMACJE O WYNIKACH

WYNIKI PRACY INTELEKTUALNEJ:

IO1: RAMY KONCEPCYJNE DLA WŁĄCZENIA UMIEJĘTNOŚCI Z ZAKRESU ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU DO PROGRAMÓW KSZTAŁCENIA I SZKOLENIA ZAWODOWEGO W OBSZARZE TURYSTYKI

AKTYWNOŚĆ:

IO1 A2: ROZWÓJ RAM KONCEPCYJNYCH

INFORMACJE O PROJEKCIE

PROJEKT:

ESTET: Embedding Sustainability Skills in Tourism Education and Training (Włączanie umiejętności z zakresu zrównoważonego rozwoju do kształcenia i szkolenia zawodowego w obszarze turystyki)

TYTUŁ PROJEKTU:

Embedding Sustainability Skills in Tourism Education and Training (Włączanie umiejętności z zakresu zrównoważonego rozwoju do kształcenia i szkolenia zawodowego w obszarze turystyki)

AKRONIM:

ESTET

NR PROJEKTU:

2020-1-PL01-KA202-081845

KOORDYNATOR PROJEKTU:

SPOŁECZNA AKADEMIA NAUK / SAN - POLSKA

SPIS TREŚCI

Wprowadzenie	4
I. Definicje zrównoważonej turystyki i zrównoważonego rozwoju	5
TABELA 1 - Definicje zrównoważonej turystyki i zrównoważonego rozwoju	5
II. Umiejętności związane z ekologią zidentyfikowane w literaturze na temat zrównoważonej turystyki	5
TABELA 2.1 KONCEPCJE Z OBSZARU OCHRONY ŚRODOWISKA	5
TABELA 2.2 UMIEJĘTNOŚCI SPOŁECZNO-KULTUROWE	7
TABELA 2.3 UMIEJĘTNOŚCI ZWIĄZANE Z EKOLOGIĄ DLA POTRZEB GOSPODARKI	8
TABELA 2.4 INNE UMIEJĘTNOŚCI ZWIĄZANE Z EKOLOGIĄ	8
III. Umiejętności związane z ekologią w istniejących programach nauczania	9
TABELA 3 UMIEJĘTNOŚCI ZWIĄZANE Z EKOLOGIĄ W ISTNIEJĄCYCH PROGRAMACH NAUCZANIA	9
IV. Grupy fokusowe z instytucjami kształcenia i szkolenia zawodowego	11
TABELA 4 GRUPY FOKUSOWE – INSTYTUCJE KSZTAŁCENIA I SZKOLENIA ZAWODOWEGO	11
V. Grupy fokusowe z przedsiębiorstwami	14
TABELA 5 GRUPY FOKUSOWE – PRZEDSIĘBIORSTWA	14
VI. Poziomy umiejętności i wiedzy	18
TABELA 6 POZIOMY UMIEJĘTNOŚCI I WIEDZY	18
VII. Uwagi końcowe	20
VIII. Otwarta licencja	20
IX. Odniesienia	21

WPROWADZENIE

Niniejsze Ramy Konceptyjne określają umiejętności dotyczące zrównoważonego rozwoju i umiejętności związane z ekologią, które mogą zostać wprowadzone w instytucjach Kształcenia i Szkolenia Zawodowego (Vocational Education and Training - VET) oraz Wstępnego Kształcenia i Szkolenia Zawodowego (Initial Vocational Education and Training - IVET). W ten sposób pomagają one w przekazywaniu studentom i przyszłym pracownikom umiejętności i kompetencji niezbędnych do sprostania jednemu z najbardziej palących współczesnych wyzwań globalnych, a także zapewniają pracodawcom możliwość umiejętnego radzenia sobie z tym wyzwaniem. Ramy przedstawiają również niektóre z wyzwań i najlepszych praktyk, z którymi spotykają się zarówno instytucje edukacyjne w obszarze turystyki, jak i przedsiębiorstwa turystyczne, w szczególności w odniesieniu do kwestii rozwoju zrównoważonego na płaszczyźnie środowiskowej, społeczno-kulturowej i gospodarczej.

Niniejsze Ramy Konceptyjne oparte są na badaniu źródeł zastanych i gromadzeniu danych jakościowych. Badanie źródeł wtórnych polegało na przeglądzie 30 programów nauczania z obszaru turystyki na poziomie Kształcenia i Szkolenia Zawodowego (VET), Wstępnego Kształcenia i Szkolenia Zawodowego (IVET), studiów pierwszego stopnia oraz studiów magisterskich, a także na przeglądzie 44 artykułów z czasopism naukowych, raportów dotyczących polityki publicznej, europejskich projektów turystycznych, sprawozdań organizacji pozarządowych oraz stron internetowych związanych ze zrównoważoną turystyką w Unii Europejskiej (UE). Badania jakościowe przeprowadzono w ramach 12 grup fokusowych w sześciu krajach konsorcjum projektowego ESTET, w tym w Bułgarii, Francji, Grecji, Irlandii, Włoszech i Polsce. W każdym kraju odbyły się dwie grupy fokusowe, jedna ze specjalistami z obszaru kształcenia i szkolenia zawodowego, oraz druga ze specjalistami i ekspertami z przedsiębiorstw. Materiał wynikający z tego badania zostanie wykorzystany w ramach projektu ESTET do produkcji filmów microlearningowych, projektów typu WebQuests, oraz jako pomysły dotyczące projektów typu „service-learning” (nauka poprzez służbę) dla instytucji zajmujących się edukacją w obszarze turystyki.

Ramy konceptyjne są rezultatem kontrybucji członków konsorcjum projektowego ESTET, w tym – w kolejności alfabetycznej – ALBEA Etudes Et Conseils (Francja), Regionalnej Dyrekcji Edukacji Podstawowej i Średniej Macedonii Wschodniej - Tracji (Grecja), European Center for Quality (Bułgaria), Future in Perspective Limited (Irlandia), Mazowieckiej Regionalnej Organizacji Turystycznej (Polska), Promimpresa SRL (Włochy), Społecznej Akademii Nauk (Polska).

I. DEFINICJE ZRÓWNOWAŻONEJ TURYSTYKI I ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU

TABELA 1 - Definicje zrównoważonej turystyki i zrównoważonego rozwoju

Definicje zrównoważonej turystyki i zrównoważonego rozwoju	
Światowa Organizacja Turystyki Narodów Zjednoczonych (United Nations World Tourism Organization – UNWTO) Zrównoważona turystyka	Turystyka, która w pełni uwzględnia swój obecny i przyszły wpływ gospodarczy, społeczny i środowiskowy, dążąc do zaspokajania potrzeb odwiedzających, branży, środowiska naturalnego i społeczności przyjmujących turystów.
Bramwell i Lane (1993). Zrównoważona turystyka	Pozytywne podejście, którego celem jest zmniejszenie napięć i tarć generowanych przez złożone interakcje między branżą turystyczną, odwiedzającymi, środowiskiem naturalnym i społecznościami przyjmującymi turystów. Jest to podejście, które obejmuje pracę na rzecz długoterminowej rentowności i jakości zarówno zasobów naturalnych jak i zasobów ludzkich. Podejście to nie jest przeciwne wzrostowi, ale uznaje istnienie ograniczeń dla wzrostu.
Briassoulis (2002). Zrównoważona turystyka	Zarządzanie zasobami naturalnymi, zbudowanymi i społeczno-gospodarczymi w destynacjach turystycznych społeczności przyjmujących w celu spełnienia podstawowych kryteriów promowania ich dobrobytu gospodarczego, ochrony ich kapitału przyrodniczego oraz społeczno-kulturowego, osiągnięcia wewnątrzgeneracyjnej i międzygeneracyjnej równości w zakresie podziału kosztów i korzyści, zapewnienia ich samowystarczalności, a także zaspokojenia potrzeb turystów.
Raport Brundtland. Zrównoważony rozwój – definiowany szeroko	Rozwój, który zaspokaja potrzeby teraźniejszości bez ograniczania zdolności przyszłych generacji do zaspokajania ich własnych potrzeb.

* Definicje obejmują zarówno definicje instytucjonalne, jak choćby definicje UNWTO, jak również główne definicje akademickie.

II. UMIEJĘTNOŚCI ZWIĄZANE Z EKOLOGIĄ ZIDENTYFIKOWANE W LITERATURZE NA TEMAT ZRÓWNOWAŻONEJ TURYSTYKI

TABELA 2.1 KONCEPCJE Z OBSZARU OCHRONY ŚRODOWISKA

Te koncepcje i umiejętności mogą być wykorzystywane w filmach microlearningowych, projektach typu WebQuests, oraz jako pomysły dotyczące projektów typu „service-learning” (nauka poprzez służbę).

Umiejętności związane z ekologią w zakresie ochrony środowiska	
Transport przyjazny dla środowiska	
Pojazdy elektryczne	Do transportu turystów
Rowery	Udostępniane w hotelach i kurortach
Transport publiczny	Łatwo dostępne informacje dla turystów
Gospodarka wodna	
Wycieki	Czujność i zwracanie uwagi na wycieki w hotelach, restauracjach itp.

Przepływ wody	W zmywarkach, pralkach, spryskiwaczach ogrodowych
Ponowne wykorzystanie wody	„Szara woda” z prania, umywalek lub prysznica może być ponownie wykorzystywana w ogrodzie lub przy czyszczeniu elementów zewnętrznych
Recykling wody	Zamiana brudnej i zanieczyszczonej wody w wodę pitną. Ma zastosowanie głównie w przypadku dużych hoteli ze względu na wymagane do tego drogie technologie
Zarządzanie energią	
Panele słoneczne	Do oświetlenia, ogrzewania, itp...
Wydajność ekologiczna	Wyłączanie świateł lub regulacja ogrzewania w nieużywanych przestrzeniach poprzez instalację czujników lub ręcznie
Audyt energetyczny	W celu określenia głównych progów zużycia i ograniczenia zużycia
Informacje i wskazówki	Dla turystów i pracowników na temat tego jak oszczędnie wykorzystywać energię
Energia odnawialna	Jako alternatywne źródło energii
Izolacja	Pomieszczeń w celu redukcji emisji z ogrzewania
Optymalizacja czasu nasłonecznienia	Zamiast świateł elektrycznych tam, gdzie to możliwe
Zarządzanie odpadami	
Segregacja odpadów	Segregacja różnych rodzajów odpadów w celu odpowiedniego ich przetwarzania oraz recyklingu
Zmniejszenie ilości odpadów	Czerpanie maksymalnych korzyści z produktów i generowanie minimalnej ilości odpadów
Utylizacja odpadów	Wykorzystanie do utylizacji worków nadających się do recyklingu lub ulegających rozkładowi
Kompostowanie	Żywności do wykorzystania w ogródkach
3R: Redukcja, ponowne użycie (reuse), recykling	
Redukcja	Woda, energia, tworzywa sztuczne, papier, metale, odpady itp.
Ponowne użycie (reuse)	Tworzywa sztuczne, szkło, metale, tkaniny itp.
Recykling	Tworzywa sztuczne, papier, szkło, metale itp.
Emisje gazów cieplarnianych	
Ślad węglowy	Oszacowanie śladu węglowego swojego przedsiębiorstwa i rozważenie sposobów na jego zmniejszenie. Na przykład, zamiast w butelkach wodę można podawać w szklanych dzbankach wielokrotnego użytku.
Alternatywne źródła energii	Wykorzystanie paneli słonecznych, turbin wiatrowych, systemów fotowoltaicznych, biopaliw itp.
Absorpcja dwutlenku węgla	Dzięki zasadzaniu większej liczby roślin i drzew w hotelach, kurortach, itp.
Energooszczędność	Wyłączanie świateł lub regulacja ogrzewania w nieużywanych przestrzeniach poprzez instalację czujników lub ręcznie
Różnorodność biologiczna	
Ochrona	Lasów, oceanów, jezior, rzek itp. poprzez promowanie zrównoważonych praktyk i

	edukację w tym zakresie
Wzmacnianie	Prowadzone wśród turystów kampanie na rzecz ponownego zalesiania, przestrzegania kwot połowowych itp.
Dzika przyroda	Poprawa stanu dzikiej przyrody poprzez przestrzeganie ustanowionych obszarów chronionych i rezerwatów przyrody, ratowanie życia dzikich zwierząt i reagowanie na zagrożenia w razie potrzeby.

TABELA 2.2 UMIEJĘTNOŚCI SPOŁECZNO-KULTUROWE

Te koncepcje i umiejętności mogą być wykorzystywane w filmach microlearningowych, projektach typu WebQuests, oraz jako pomysły dotyczące projektów typu „service-learning” (nauka poprzez służbę).

Umiejętności społeczno-kulturowe	
Ochrona lokalnej kultury i dziedzictwa kulturowego	
<i>Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturowego i naturalnego (UNESCO, 1972)</i>	Niematerialne dziedzictwo kulturowe opisywane jest jako „praktyki, wyobrażenia, przekazy, wiedza i umiejętności, które wspólnoty, grupy i jednostki uznają za część własnego dziedzictwa kulturowego”.
Zwiększanie świadomości	Wśród turystów i pracowników turystyki na temat znaczenia lokalnej kultury i tradycji w celu promowania postawy szacunku, ochrony i troski
Promowanie produktów lokalnych	Tradycyjne rzemiosło przekazywane z pokolenia na pokolenie, ręcznie robione produkty wytwarzane z lokalnych materiałów, itp.
Zrównoważone wycieczki	Cechują się troską o lokalną kulturę, społeczność lokalną i lokalne środowisko
Angażowanie i ochrona społeczności lokalnych	
Podejmowanie decyzji	Angażowanie społeczności lokalnych w proces podejmowania decyzji ogranicza tarcia i wzmacnia harmonię między społecznościami lokalnymi, przedsiębiorstwami i turystami w destynacji turystycznej.
Zarządzanie destynacjami turystycznymi	Zapewnianie dobrej jakości życia dla mieszkańców przy jednoczesnym zachowaniu równowagi między interesami odwiedzających, branży, społeczności lokalnych i środowiska naturalnego oraz unikaniu konfliktów między tymi stronami.
Nadmierna koncentracja ruchu turystycznego	Wyjaśnianie wpływu zjawiska nadmiernej koncentracji ruchu turystycznego (overtourism) na społeczność przyjmującą w kampaniach turystycznych i przekazach kierowanych do pracowników turystyki oraz uzasadnianie strategii zarządczych stosowanych w celu zmniejszenia wpływu nadmiernej koncentracji ruchu turystycznego.
Wzmacnianie pozycji	Wzmacnianie pozycji społeczności lokalnych poprzez wspieranie ich projektów społecznych i kulturalnych, gdy jest to możliwe.
Warsztaty społeczne	Zapewnienie wszechstronnego udziału zainteresowanych stron oraz czynienie starań w celu zrozumienia potrzeb i obaw społeczności lokalnej
Polityki turystyczne	Wyjaśnianie personelowi i pracownikom turystyki w odniesieniu do kwestii odpowiedzialności społecznej

Miejsca dziedzictwa kulturowego	
Wartość społeczna	Jako zbiorowe przywiązanie do miejsca, które uosabia znaczenia i wartości ważne dla danej społeczności (Jones 2017). Wpajanie poczucia wartości społecznej w społecznościach poprzez podnoszenie świadomości i kampanie wzmacnia ochronę dziedzictwa kulturowego.
Ograniczony dostęp	Ograniczenie liczby odwiedzających w oparciu o dzienny limit jako środek ochrony dziedzictwa kulturowego przed degradacją

TABELA 2.3 UMIEJĘTNOŚCI ZWIĄZANE Z EKOLOGIĄ DLA POTRZEB GOSPODARKI

Te koncepcje i umiejętności mogą być wykorzystywane w filmach microlearningowych, projektach typu WebQuests, oraz jako pomysły dotyczące projektów typu „service-learning” (nauka poprzez służbę).

Umiejętności związane z ekologią dla potrzeb gospodarki	
Gospodarka o obiegu zamkniętym	
Może być definiowana jako	Gospodarka o obiegu zamkniętym opiera się na tworzeniu wartości poprzez redukcję, ponowne wykorzystanie (reuse), recykling i odzyskiwanie zasobów
Etap projektu	Projektowanie lub nabywanie od samego początku produktów z obszaru zrównoważonej turystyki, co pozwala na wdrożenie cyklu życia produktów „od kołyski do kołyski” (from cradle to cradle) zamiast „od kołyski do grobu” (from cradle to grave).
Ponowne użycie (reuse)	Na przykład używanie „szarej wody” do ogrodów hotelowych lub restauracyjnych lub używanie starych obrusów do czyszczenia okien.
Lokalizacja	
Lokalne zakupy	Z lokalnych rynków tam, gdzie to możliwe. Na przykład żywność i napoje, meble itp.
Lokalne produkty	Z lokalnych surowców lub składników, które mają być promowane
Lokalne zatrudnienie	Pracowników, techników, tam, gdzie to możliwe
Recykling na miejscu	
Woda	Ze względu na wysokie koszty możliwe w przypadku dużych hoteli lub ośrodków wypoczynkowych
Kompostowanie	Do wykorzystania w ogrodnictwie lub jako pasza dla zwierząt

TABELA 2.4 INNE UMIEJĘTNOŚCI ZWIĄZANE Z EKOLOGIĄ

Te koncepcje i umiejętności wykraczają poza paradygmat środowiska, kultury i społeczeństwa oraz gospodarki i mogą być wykorzystywane w filmach microlearningowych, projektach typu WebQuests, oraz jako pomysły dotyczące projektów typu „service-learning” (nauka poprzez służbę).

Inne umiejętności związane z ekologią

Myślenie krytyczne i myślenie systemowe	Myślenie krytyczne i myślenie systemowe jako środek do ustanawiania koneksji między środowiskiem, społeczeństwem i kulturą oraz gospodarką.
Myślenie refleksyjne	Krytyczna refleksja o samym sobie oraz o środowisku leżą u sedna zmieniającego się myślenia o zrównoważonym rozwoju oraz działania na rzecz zrównoważonego rozwoju
Umiejętności komunikacyjne	Świadomość kulturowa i komunikacja międzykulturowa
Umiejętności współpracy i partnerstwa	Koordinacja i współpraca z wieloma interesariuszami

III. UMIEJĘTNOŚCI ZWIĄZANE Z EKOLOGIĄ W ISTNIEJĄCYCH PROGRAMACH NAUCZANIA

TABELA 3 UMIEJĘTNOŚCI ZWIĄZANE Z EKOLOGIĄ W ISTNIEJĄCYCH PROGRAMACH NAUCZANIA

Koncepcje i umiejętności zidentyfikowane w programach nauczania sześciu krajów należących do konsorcjum projektowego pozwalają na wypełnienie luki między kwalifikacjami zidentyfikowanymi w przeglądzie literatury a obecnie nauczanymi umiejętnościami. Należy zauważyć, że nie istnieją żadne programy nauczania dedykowane wyłącznie tematowi zrównoważonej turystyki. Ponadto umiejętności te są zasadniczo ograniczone do niektórych instytucji i niektórych modułów w każdej instytucji. Jest to zgodne ze wstępnymi badaniami ESTET, według których w programach nauczania w obszarze turystyki zazwyczaj brakuje kompleksowego komponentu dotyczącego zrównoważonej turystyki. Ponadto umiejętności zawarte w tej tabeli są przydatne, ponieważ niektóre z nich są bardziej szczegółowe i konkretne od tych zidentyfikowanych w ogólnym przeglądzie literatury w Tabeli 2.

Umiejętności związane z ekologią w istniejących programach nauczania	
Ochrona środowiska	<ul style="list-style-type: none"> - Gospodarowanie wodą, energią i odpadami - Wpływ zmian klimatu na sektor turystyki. - Ochrona różnorodności biologicznej - Analizowanie przyczyn zanieczyszczenia środowiska i opracowywanie zasad dotyczących ochrony środowiska - Posiadanie świadomości ekologicznej na temat ochrony środowiska - Uczenie się terminologii dotyczącej ochrony środowiska w kontekście interakcji turystyki ze środowiskiem, polityką ochrony środowiska, prawodawstwem dotyczącym ochrony środowiska, bezpieczeństwem środowiska itp. (poziom studiów pierwszego stopnia) - Zarządzanie zrównoważonym rozwojem turystyki; główne kierunki zarządzania zrównoważonym rozwojem turystyki; strategie dla zrównoważonego rozwoju turystyki (poziom studiów pierwszego stopnia). - Dziedzictwo naturalne i krajobrazowe, obszary chronione - Pozytywny i negatywny wpływ turystyki na środowisko leśne; Metody turystycznej i rekreacyjnej waloryzacji lasów; Znaczenie obszarów leśnych dla rekreacji; Przepisy prawne dotyczące udostępniania terenów leśnych dla celów rekreacji i turystyki
Zdrowie, bezpieczeństwo i ochrona	<ul style="list-style-type: none"> - Organizacja usług turystycznych przez biuro podróży i usługodawców zgodnie z zasadami dotyczącymi ochrony zdrowia i bezpieczeństwa oraz ochrony środowiska - Przepisy dotyczące bezpieczeństwa i higieny pracy oraz techniki negocjacyjne stosowane przy rezerwacji imprez i usług turystycznych - Świadomość, wskazywanie, opisywanie i analizowanie ryzyka związanego z zanieczyszczeniem środowiska

	<ul style="list-style-type: none"> - Sprawdzanie, stosowanie, używanie, organizowanie i kontrolowanie wykorzystania szkodliwych substancji i zanieczyszczeń oraz organizowanie i sortowanie niebezpiecznych produktów i przestarzałych materiałów, materiałów eksploatacyjnych itp. zgodnie z technologią ich gromadzenia i recyklingu - Przestrzeganie wymogów i zasad dotyczących ochrony środowiska naturalnego - Rozróżnianie metod konserwowania i przechowywania żywności, rozróżnianie systemów zarządzania jakością i bezpieczeństwa zdrowotnego żywności i żywienia, rozróżnianie i stosowanie programów komputerowych oraz przestrzeganie zasad zrównoważonego rozwoju w gastronomii hotelowej
Spoleczno-kulturowe	<ul style="list-style-type: none"> - Dostępność turystyki; ochrona dziedzictwa kulturowego; ochrona dóbr kultury i środowiska przy jednoczesnym uwzględnieniu konsekwencji jakie to ma dla społeczności lokalnej.
Ekonomiczne	<ul style="list-style-type: none"> - Łańcuch wartości turystyki i gospodarka o obiegu zamkniętym. Np. projektowanie i dostarczanie zrównoważonych i dostępnych produktów turystycznych - Monitorowanie i koordynowanie rzadkich i ograniczonych zasobów oraz wiedza o tym jak należy chronić dane aktywa.
Świadomość	<ul style="list-style-type: none"> - Spostrzegawczość społeczna: świadomość wpływu jakie dane działania mogą mieć na osoby, społeczności i/lub środowisko naturalne - Zdobywanie wiedzy na temat różnych systemów filozoficznych, aby móc zrozumieć, szanować i chronić różne kultury i dziedzictwa - Lokalnego ekosystemu (administracja, interesariusze branży turystycznej itp...)
Rodzaje turystyki	<ul style="list-style-type: none"> - Różne zasady i rodzaje odpowiedzialnej turystyki - Turystyka zrównoważona ekologicznie - Turystyka sprawiedliwa ekonomicznie - Turystyka odpowiedzialna społecznie - Turystyka oparta na społecznościach i turystyka wspierająca ubogich - Turystyka solidarnościowa
Zarządzanie, audyt i ocena	<ul style="list-style-type: none"> - Zarządzanie środowiskowe - Przekazywanie informacji na temat polityki zarządzania środowiskowego klientom i członkom personelu - Monitorowanie i pomiar. - Ocena zgodności z prawem. - Kontrola dokumentacji środowiskowej. - Systemy audytu: wewnętrzne i zewnętrzne - Rozwój i zarządzanie biznesem ekologicznym, zrównoważona przedsiębiorczość
Styl życia	<ul style="list-style-type: none"> - Tzw. powolna turystyka (slow tourism) - Charakteryzacja pozytywnego wpływu środowiska leśnego na organizm ludzki - Prezentowanie korzyści płynących z wypoczynku na obszarach leśnych - Turystyka rowerowa - Restauracje ekologiczne
Dobrostan zwierząt	<ul style="list-style-type: none"> - Wybór koni do rekreacji i turystyki konnej - Zasady bezpieczeństwa dotyczące pracy z końmi w rekreacji i turystyce konnej

- Organizacja rekreacji i turystyki konnej
--

IV. GRUPY FOKUSOWE Z INSTYTUCJAMI KSZTAŁCENIA I SZKOLENIA ZAWODOWEGO

TABELA 4 GRUPY FOKUSOWE – INSTYTUCJE KSZTAŁCENIA I SZKOLENIA ZAWODOWEGO

Grupy fokusowe z dostawcami kształcenia i szkolenia zawodowego pozwoliły na określenie obecnej pozycji dostawców kształcenia i szkolenia zawodowego w odniesieniu do zrównoważonej turystyki, a także pożądanego stanu docelowego i sposobów w jaki można go osiągnąć. Materiały te mogą być wykorzystywane w filmach microlearningowych, projektach typu WebQuests oraz jako pomysły dotyczące projektów typu „service-learning” (nauka poprzez służbę).

Chociaż wśród edukatorów i ekspertów kształcenia i szkolenia zawodowego istnieje głębokie zrozumienie różnych elementów zrównoważonej turystyki, nadal istnieje luka w edukacji dotyczącej zrównoważonej turystyki oraz we wdrażaniu tzw. potrójnej linii przewodniej (triple-bottom-line), między innymi ze względu na kwestie polityki publicznej, czynniki ekonomiczne i czynniki behawioralne. Grupy fokusowe ujawniły jakie umiejętności powinni zdaniem edukatorów zostać uwzględnione w programach nauczania, a także wskazały metody ich włączania do programów. Przedstawiają one również kilka najlepszych praktyk.

Grupy fokusowe – instytucje kształcenia i szkolenia zawodowego	
Elementy zrównoważonej turystyki	
Zasoby środowiskowe i naturalne	- Ocena środowiska naturalnego i krajobrazu w celu zrozumienia ich stanu i potencjału do wykorzystania. Dla przykładu, jeśli jedna plaża jest używana w ramach koncesji przez jedno lato i nie jest czyszczona, nie będzie można jej używać w czasie następnego lata. Dlatego zasoby turystyczne powinny być zarządzane w inteligentny sposób: nie tylko wykorzystywane, ale również utrzymywane
Kulturowe i społeczne	- Wpływ na destynację turystyczną i miejscową ludność. - Ochrona lokalnej kultury - Korzyści dla lokalnych społeczności - W jaki sposób turysta wchodzi w relacje ze społecznością lokalną i lokalnym dziedzictwem kulturowym. - Budynki historyczne, zabytki i stanowiska archeologiczne - Wydarzenia kulturalne, takie jak święta religijne, folklor, tradycja, obyczaje oraz tradycyjne tańce i muzyka - Wydarzenia społeczne, takie jak sposób życia, język i nawyki mieszkańców - Celem odpowiedzialnej turystyki jest zminimalizowanie i odwrócenie negatywnych skutków podróży. Mogą one obejmować między innymi przeludnienie, zniszczenie dziedzictwa kulturowego i środowiska, niekorzystne zmiany społeczne.
Ekonomiczne	- Turystyka, która zapewnia rentowność i stabilność finansową operatorom, ale także wspiera lokalną gospodarkę poprzez wykorzystanie lokalnych produktów i usług, itp.
Potrójna linia przewodnia	- Równowaga między środowiskiem, społecznościami lokalnymi, przedsiębiorstwami i potrzebami turystów. - Opłacalna ekonomicznie, sprawiedliwa społecznie, z szacunkiem dla kultury i środowiska.
Zachowania i postawy	- Nastawienie menedżerów i pracowników do turystyki - Wpływanie na zachowanie turystów
Umiejętności związane z ekologią uwzględnione w obecnych programach nauczania	
Bulgaria	- Nie ma programu dotyczącego konkretnie zrównoważonej turystyki

	<ul style="list-style-type: none"> - Elementy zrównoważonej turystyki są zawarte w szkoleniach praktycznych i zadaniach - Uwzględnione pod koniec szkolenia w niektórych programach, na przykład, jak chronić środowisko
Polska	<ul style="list-style-type: none"> - W programie nauczania nie ma kompleksowych elementów zrównoważonej turystyki. - Włączanie zrównoważonej turystyki zależy od wysiłku nauczyciela, jego własnych badań i świadomości wymaganej do uwzględnienia nowych trendów i najlepszych praktyk
Irlandia	<ul style="list-style-type: none"> - Niektóre elementy zrównoważonej turystyki są zawarte w programie nauczania - Obszary te obejmują społeczno-gospodarcze, kulturowe i środowiskowe skutki turystyki; turystykę ekologiczną i różnorodność biologiczną; dziedzictwo jako produkt turystyczny
Grecja	Obejmuje nauczanie na temat rozwoju i środowiska; zarządzanie środowiskiem w turystyce; turystykę wiejską; agroturystykę, turystykę górską, turystykę ekologiczną
Włochy	<ul style="list-style-type: none"> - Nauczanie umiejętności zarządczych skupionych konkretnie na przedsiębiorstwach ekologicznych - Kreatywne myślenie
Francja	- Wszyscy uczestnicy wskazali, że wyzwania zrównoważonej turystyki są uwzględnione jako moduł lub jednostka ogólnego programu
Umiejętności związane z ekologią, które powinny zostać włączone do programów nauczania	
Praktyczne szkolenie i doświadczenie	<ul style="list-style-type: none"> - Organizowanie spotkań z przedsiębiorcami i specjalistami z obszaru turystyki, którzy wdrożyli zasady zrównoważonej turystyki i postępują zgodnie z nimi w swojej praktyce/biznesie/codzienniej działalności. - Uczenie się poprzez projekty: angażowanie studentów w tworzenie projektów turystycznych łączących ekologię, biznes i środowisko lokalne
Wdrażanie zmian w miejscu pracy	- W celu wprowadzenia recyklingu i redukcji odpadów spożywczych, kompostowania, utrzymywania czystości miejsc pracy, zużywania mniejszej ilości energii, itp.
Potrójna linia przewodnia	- W programie nauczania należy uwzględnić ekonomię, społeczeństwo i środowisko
Certyfikacje i oceny	<ul style="list-style-type: none"> - Oceny wpływu; audyty i oceny środowiskowe - Oznakowania ekologiczne; Certyfikacja branżowa; - Podatki ekologiczne i systemy bodźców i zachęt proekologicznych
Umiejętności zarządcze	<ul style="list-style-type: none"> - Konkretnie skupione na przedsiębiorstwach ekologicznych - Kreatywne myślenie (także dla pracowników i personelu) - Narzędzia do planowania i zarządzania turystyką zrównoważoną
Zrozumienie różnych rodzajów turystyki	- Zrozumienie różnych praktyk między turystyką masową i alternatywnymi modelami turystyki (agroturystyka, ekoturystyka, turystyka historyczna, turystyka kulturowa, turystyka religijna, itp.)
Zachowanie	- Poznanie sposobów kwestionowania, myślenia i rozwijania zdolności w celu zapoczątkowania zmian prowadzących do budowy zrównoważonej turystyki.
Potrójna linia przewodnia	
Bułgaria	<ul style="list-style-type: none"> - Program edukacyjny obecnie odzwierciedla to podejście. - W programie edukacyjnym zajmujemy się trzema wymiarami (planeta, ludzie, gospodarka), ale nie w sposób

	szczegółowy.
Polska	- Jest to konieczne i bardzo ważne
Irlandia	- Nauczyciele zgodzili się, że temat powinien zostać uwzględniony w ich programach nauczania i uważają, że w celu wzmocnienia jego znaczenia powinien on być wsparty przykładami z życia.
Grecja	- Ta tematyka jest ważna
Włochy	- Wydaje się możliwe przedstawienie studentom podejścia bazującego na „potrójnej linii przewodniej”, chociaż pomocne byłoby uproszczenie koncepcji, które za nim stoją.
Francja	- Uczestnicy debatowali o ciągłym przeglądzie programów edukacyjnych, który teoretycznie powinien być realizowany, ale który trudno jest wdrożyć na poziomie praktycznym.
Włączanie umiejętności związanych z ekologią do programów nauczania	
Szkolenie praktyczne	<p>- Najlepszym sposobem na włączanie umiejętności ekologicznych do programów nauczania w obszarze turystyki jest sprawienie, aby studenci ćwiczyli je w prawdziwym środowisku pracy. Taka strategia powinna być opracowywana i wdrażana wspólnie z przedsiębiorstwami z branży turystyki, w których studenci odbywają swoje staże zawodowe.</p> <p>- Współpraca z zainteresowanymi stronami jest czynnikiem warunkującym udane włączenie tych umiejętności do programów nauczania. Obejmuje to podmioty takie jak ministerstwa edukacji i turystyki, instytucje kształcenia i szkolenia zawodowego, przedsiębiorstwa turystyczne.</p> <p>- Zapewnienie nauczycielom gotowych narzędzi i materiałów, w tym również materiałów do prowadzenia warsztatów (obecnie w czasie pandemii bardzo ważne jest zapewnienie nauczycielom wszystkich niezbędnych narzędzi do lekcji prowadzonych zdalnie)</p>
Zmiany w miejscu pracy	- Stosowanie w szkołach umiejętności z zakresu zrównoważonego rozwoju takich jak recykling lub zarządzanie wykorzystaniem materiałów i/lub ograniczanie zużycia energii elektrycznej i wody
Współpraca	<p>- Z ministerstwami i we współpracy z władzami lokalnymi</p> <p>- Współpraca z zainteresowanymi stronami jest czynnikiem warunkującym udane włączenie tych umiejętności do programów nauczania. Obejmuje to podmioty takie jak ministerstwa edukacji i turystyki, instytucje kształcenia i szkolenia zawodowego, przedsiębiorstwa turystyczne.</p>
Podnoszenie świadomości	- Studenci muszą zrozumieć kwestie zmian klimatycznych, zanieczyszczeń, utraty różnorodności biologicznej, jak również odpowiedzialnego wzrostu gospodarczego i dobrobytu lokalnych społeczności, dobrobytu społecznego, włączenia społecznego itp., w celu zrozumienia, dlaczego konieczne jest ponowne przemyślenie funkcjonowania turystyki
Najlepsze praktyki	
Bułgaria	- Tego lata uruchomiliśmy wspólny projekt z Kolegium Turystyki w Dobriczu. W naszej szkole, w ramach praktycznego szkolenia w zakresie „Gotowania”, wszystkie odpady żywnościowe będą kompostowane na terenie szkoły. Kompostownik będzie zapewniać organiczny nawóz dla mini-szklarni z ziołami i przyprawami, które będą sadzone przez samych studentów a następnie wykorzystywane przez nich w przyrządzanych potrawach. Tak więc postaramy się stworzyć zamknięty obieg, aby nauczyć naszych studentów jak urzeczywistniać ideę recyklingu, minimalizować marnotrawstwo żywności i jak wykorzystywać te odpady dla potrzeb ogrodnictwa.
Polska	- Szkolenie przeznaczone dla studentów niepełnosprawnych
Irlandia	<p>- Książka Catherine Mack „Ecotourism Handbook”, będąca kompleksowym przewodnikiem po rozwoju działalności ekoturystycznej - http://icrt.ie/media/53246/final--ecotourism-handbook-2009.pdf</p> <p>- Na stronie internetowej Green Hotelier znajduje się seria artykułów typu „know how” dotyczących</p>

	szerokiego zakresu tematów, w tym: zrównoważonego wystroju wnętrz, ekologicznych spotkań, ekologicznych technologii informacyjnych, angażowania pracowników, zrównoważonego rozwoju w kuchni, gospodarki odpadami, wykorzystania energii słonecznej itp.
Włochy	- Plan zrównoważonego rozwoju w edukacji, MIUR 2017 (Ministerstwo Edukacji) - Nauczanie podczas zabawy – zestaw narzędzi edukacyjnych dla zrównoważonego rozwoju, CESVI 2018 - Piano Educazione Civica, MIUR 2019 (Ministerstwo Edukacji) Uwaga: Te działania nie skupiają się konkretnie na turystyce, ale jedynie częściowo odnoszą się do tego sektora
Francja	- Program profesjonalizacji MONA w regionie Nowa Akwitania (dla specjalistów z sektora turystyki). Program uwzględnia zrównoważony rozwój jako kluczowy aspekt w sektorze turystyki w celu wdrażania inteligentnych strategii lokalnych
Grecja	- Certyfikacje. Destynacje turystyczne i firmy, którym przyznano oznakowanie ekologiczne. Nagradzane firmy zawsze promują swoje certyfikaty, a większość stron internetowych poświęconych podróżom obecnie uwzględnia oznakowanie ekologiczne w swoich narzędziach do wyszukiwania destynacji.
Wyzwania	
Studia-Praca	- Kiedy studenci zaczynają pracować i spotykają się z innym (niezrównoważonym) podejściem w miejscu pracy, trudno im jest przyjąć model proekologicznego podejścia do pracy i środowiska. To nie zależy od nauczycieli. Możemy przygotować najlepsze tematy i materiały, ale kiedy uczniowie nie widzą jak są one stosowane w praktyce, nie mogą w swojej pracy praktycznie zastosować zdobytej wiedzy na temat zrównoważonego rozwoju. - Większym problemem – zwłaszcza w mniejszych miastach – jest ograniczona skłonność pracodawców do przyjmowania naszych studentów na staże. W związku z tym większość staży nie odbywa się w rzeczywistym środowisku pracy, ale w salach lekcyjnych z symulowanymi sytuacjami i przypadkami w pracy (Bułgaria)
Kontrakty	- Silne powiązanie między szkołami a pracodawcami można by zagwarantować poprzez podpisywanie umów o współpracy między szkołami a pracodawcami, w których dokładnie opisane byłyby obowiązki każdej ze stron. Kontrakty obecnie przyznawane przez Ministerstwo nie są doskonałe. Ta współpraca i te umowy powinny być określone na poziomie państwowym, a nie na poziomie instytucji kształcenia i szkolenia zawodowego (Bułgaria)
Treść kursów	- Wielu uczestników uważało, że wymiar zrównoważonego rozwoju już jest obecny w kursach, na których prowadzą wykłady i ćwiczenia. Pojawiło się wskazanie, że można by zrobić więcej, ale istnieje obawa przed zbyt dalekim odchodzeniem od potrzeb branży i przedsiębiorstw.

V. GRUPY FOKUSOWE Z PRZEDSIĘBIORSTWAMI

TABELA 5 GRUPY FOKUSOWE – PRZEDSIĘBIORSTWA

Grupy fokusowe z udziałem przedsiębiorstw i ekspertów pokazują, że pracownicy biznesu posiadają wiedzę na temat komponentów zrównoważonej turystyki. Za pośrednictwem grup fokusowych określono umiejętności oczekiwane od studentów przez pracodawców. Umożliwia to tworzenie materiałów edukacyjnych, które są również dopasowane do potrzeb rynkowych. Zidentyfikowano również zrównoważone praktyki i środki już obecnie wdrażane przez przedsiębiorstwa, a także wyzwania i przeszkody na drodze do dalszego włączania zrównoważonego rozwoju do strategii, modeli i praktyk biznesowych. Specjaliści z branży zasugerowali, że przeszkodę dla zrównoważonego rozwoju stanowią czynniki ekonomiczne i brak wsparcia ze strony rządu.

Grupy fokusowe – przedsiębiorstwa	
Elementy zrównoważonej turystyki	
Środowiskowe	<ul style="list-style-type: none"> - Dbanie o środowisko - Ochrona zasobów naturalnych - Dopasowanie potrzeb branży turystycznej i potrzeb środowiska - Niski ślad węglowy: niepozostawianie śladów, aktywności o niskim wpływie na środowisko i zminimalizowanie szkód dla środowiska naturalnego
Społeczno-kulturowe	<ul style="list-style-type: none"> - Ochrona tradycji - Równowaga między potrzebami społeczności lokalnych a potrzebami turystów - Ochrona zasobów naturalnych, dziedzictwa kulturowego i tradycji Poszanowanie społeczności lokalnej - Wydajne wykorzystanie aktywów kulturowych, geograficznych, historycznych - Historyczne budynki i zabytki, wraz ze stanowiskami archeologicznymi
Ekonomiczne	<ul style="list-style-type: none"> - Lokalne społeczności, zwłaszcza w obszarach oddalonych, w małych miasteczkach i wsiach, są często zaniedbywane. Organizatorzy wycieczek powinni dążyć do zmiany tego podejścia poprzez uwzględnienie w łańcuchu wartości mniejszych lokalnych dostawców, a nie tylko wielkich firm (np. lokalnych hoteli zamiast większych marek hotelowych, rodzinnych restauracji zamiast sieci restauracji), oraz poprzez doradzanie podróżnym kupowania produktów i korzystania z usług oferowanych przez mieszkańców (np. lokalnych ręcznie robionych pamiątek zamiast tańszych produktów często pochodzących od dostawców międzynarodowych). - Współpraca między lokalnymi mieszkańcami – producentami żywności, pracownikami transportu, osobami obsługującymi atrakcje turystyczne i innymi dostawcami usług, itp. - Lokalna kuchnia oparta na lokalnych produktach
Potrójna linia przewodnia	- Zrównoważona turystyka to turystyka realizowana z troską o ludzi, planetę i gospodarkę (a szczególnie o dobrostan i dobrobyt ekonomiczny społeczności goszczących turystów i destynacji turystycznych)
Odpowiedzialna turystyka	- Która uzupełnia pojęcie zrównoważonej turystyki głównie poprzez uwzględnienie aspektów społecznych. Aspekty społeczne dotyczą m.in. mobilności miękkiej, uwzględnienia potrzeb osób niepełnosprawnych
Certyfikacja	<ul style="list-style-type: none"> - Certyfikaty i etykiety ekologiczne – standardy dla branży – dają przewagę konkurencyjną, zwłaszcza w zakresie marketingu - Aby uzyskać certyfikat operatora zrównoważonej turystyki należy spełnić szereg wymogów określanych głównie przez Ecolabel, ISO i GTSC (Global Tourism Sustainable Council - Globalna Rada Zrównoważonej Turystyki)
Środki lub praktyki w zakresie zrównoważonego rozwoju stosowane w przedsiębiorstwach turystycznych	
Redukcja, ponowne użycie (reuse), recykling	<ul style="list-style-type: none"> - Korzystanie z papieru pochodzącego z recyklingu, zbieranie zużytego papieru do recyklingu, segregowanie odpadów, korzystanie z energooszczędnych urządzeń i sprzętów - Korzystanie z urządzeń, sprzętów i technik, które pomagają w oszczędzaniu wody i energii oraz ograniczaniu ilości odpadów, np. zbieranie wody deszczowej do wykorzystania w ogrodnictwie, zmniejszanie ciśnienia wody w rurach, instalowanie toalet z regulacją intensywności spłukiwania oraz toalet niskoprzepływowch, instalowanie paneli słonecznych jako ekologicznych źródeł energii, kompostowanie, eliminowanie jednorazowych materiałów eksploatacyjnych w branży hotelarskiej (w łazience, kuchni i restauracji). - Inteligentne wykorzystanie energii: przechodzenie na żarówki LED, czasowe włączniki światła, inteligentne sterowanie w całym obiekcie hotelowym (światła, ogrzewanie i klimatyzacja)

	- Przechodzenie na panele słoneczne i ogrzewanie geotermalne. Należy jednak podkreślić, że te zmiany będą opłacalne jedynie przy zapewnieniu odpowiedniego współfinansowania.
Ekonomiczne	- Wykorzystanie lokalnych owoców i warzyw - Produkty regionalne i ekologiczne - Pamiątki lokalne i regionalne
Spoleczno-kulturowe	- Wykorzystanie regionalnych przepisów - Dostępność usług i produktów dla seniorów i osób niepełnosprawnych - Wyszukani miejscowi przewodnicy mogący przedstawić i wyjaśnić lokalną kulturę i historię
Wpływanie na zachowanie	- Wpływanie na zachowanie pracowników: zachęcanie do korzystania z transportu publicznego lub rowerów przy dojazdach do/z pracy, podróżowanie pociągiem tam, gdzie to możliwe, jeśli to niemożliwe, wybieranie wspólnych podróży lub wspólnego korzystania z samochodów (kilka osób podróżuje razem w jednym samochodzie zamiast korzystania ze swojego pojazdu), wyłączanie silnika samochodu/autobusu podczas oczekiwania na grupę turystów, prowadzenie warsztatów na temat gospodarki o obiegu zamkniętym. - Wpływanie na zachowanie turystów: prośenie turystów wybierających się do obszarów przyrodniczych, aby unikali korzystania z jednorazowych naczyń, sztućców, torebek itp. a także aby wzięli ze sobą jedzenie w trwałych pudełkach lunchowych i butelkach; wskazywanie miejsc, w których turyści mogą skorzystać z lokalnych produktów i usług; prośenie gości (w hotelach) o używanie ręczników przez więcej niż jeden dzień.
Dobrostan zwierząt	- Postawa przyjazna dla zwierząt i szacunek dla zwierząt
Certyfikaty i etykiety	- Francja: Etykieta DIR [<i>Destination Internationale Responsable</i>] - Międzynarodowa Destynacja Odpowiedzialnej Turystyki; Certyfikacja ISO dla turystyki, rekreacji i centrów kongresowych; Karta działań ekologicznych [<i>Charte éco geste</i>] dotycząca głównie aspektów jakościowych; Etykieta sprawiedliwej turystyki na poziomie międzynarodowym
Umiejętności związane z ekologią oczekiwane od absolwentów i stażystów	
Środowiskowe	- Ochrona środowiska naturalnego i dziedzictwa kulturowego; niepozostawianie śladów; zapewnianie minimalnego oddziaływania na środowisko
Redukcja, ponowne użycie (reuse), recykling	- metody oszczędzania wody, efektywność energetyczna, gospodarowanie odpadami
Ogólna świadomość	- Zmiany klimatu - Rozumienie postaw, zachowań i potrzeb odpowiedzialnych turystów. - Wiedza, umiejętności, wartości i postawy wymagane do rozwoju i wspierania zrównoważonej turystyki - Świadomość podstawowych zasad zrównoważonej i odpowiedzialnej turystyki. - Znajomość głównych marek z obszaru zrównoważonej turystyki - Wiedza na temat dziedzictwa naturalnego i kulturowego kraju Uwaga: Uczestnicy wyrazili opinię, że nie należy oczekiwać od absolwentów kształcenia i szkolenia zawodowego bardzo szczegółowej lub dogłębnej wiedzy na temat zrównoważonego rozwoju, ale że powinni oni raczej <i>posiadać świadomość ogólnych zasad</i>
Umiejętności zarządcze	- Umiejętności zarządzania konkretnie skupione na przedsiębiorstwach ekologicznych

Żywność i napoje	Zdrowa i zrównoważona żywność
Umiejętności miękkie i interpersonalne	- Umiejętności komunikacyjne, przyjazna osobowość, troskliwość i uprzejmość w dalszym ciągu uznawane są za podstawowe umiejętności dla osób pracujących w branży turystyki i hotelarstwa
Szkolenia oferowane w celu wzmocnienia umiejętności związanych z ekologią	
Ogólna świadomość	- 1-miesięczne szkolenie wprowadzające poświęcone zagadnieniom zrównoważonego rozwoju (oferowane tylko przez jedną instytucję w Bułgarii) - Udostępnianie informacji: szkolenia dla wykwalifikowanych pracowników, którzy będą w stanie przekazać te informacje pozostałym osobom w miejscu pracy
Środowiskowe	- Segregacja odpadów; Kompostowanie odpadów - Szkolenia w zakresie oszczędzania energii przez pracowników; Szkolenia w zakresie oszczędzania wody przez pracowników
Spółeczno-kulturowe	- Szkolenia dotyczące historii, kuchni regionalnej, dziedzictwa kulturowego,
Żywność i napoje	- Wiedza na temat zdrowego i odpowiedniego odżywiania w oparciu o lokalne tradycje
Wyzwania związane z wdrażaniem lub poprawą zrównoważonej turystyki	
Zachowanie i świadomość	- Niechęć lub opór wobec przyjmowania zrównoważonych praktyk ze strony niektórych przedsiębiorstw turystycznych, na przykład z powodu niepewności co do zwrotu z inwestycji w modelach ekologicznych. - Brak świadomości na temat wartości środowiskowej
Brak szkoleń	- Należy zwracać uwagę na konieczność wdrożenia szkoleń dotyczących zrównoważonej turystyki dla osób z branży turystycznej - Konieczność wysyłania pracowników na warsztaty i szkolenia, na przykład, na wycieczki studyjne, w celu poznania głównych aktywów kulturowych i przyrodniczych w regionie
Ekonomiczne	- Dwóch uczestników dokonało w 2019 roku znacznych inwestycji (kapitałowych) i obecnie mają problemy ze spłatą kredytów. Wszystkie podmioty gospodarcze oświadczyły, że w ciągu najbliższych 24 miesięcy będą potrzebować pomocy rządowej, aby przetrwać. Panowała ogólna zgoda, że w przypadku zapewnienia odpowiednich zachęt te przedsiębiorstwa nie będą miały większych trudności z dostosowaniem lub poprawą swojej oferty z punktu widzenia zrównoważonego rozwoju, ale w chwili obecnej ich głównym problemem jest przetrwanie.
Przepisy	- Polityka dotycząca ochrony środowiska oraz ogólnie rzecz biorąc zrównoważonego rozwoju, jest zbyt ogólna, bez uwzględnienia różnic pomiędzy poszczególnymi obszarami.
Społeczności lokalne	- Potrzeba stworzenia świadomości społecznej i ekologicznej wśród lokalnych społeczności
Rząd	- Władze publiczne nie zawsze są gotowe do współpracy z przedsiębiorstwami w zakresie zrównoważonego rozwoju
Wdrożenie potrójnej linii przewodniej	
Bułgaria	- Wspólne stanowisko w tej kwestii było takie, że przyjęcie podejścia opartego na potrójnej linii przewodniej jest możliwe, ale byłoby to trudne. Aby do tego doszło w sektorze turystyki, wszystkie zainteresowane strony w łańcuchu wartości powinny ze sobą współpracować i wzajemnie się wspierać. Rzeczywistość jest jednak inna. Relacje między dostawcami usług turystycznych są często silnie konkurencyjne i przedsiębiorstwa nie są

	przyzwyczajone do współpracy.
Polska	- Jest to możliwe, ale wymaga zmiany procesu edukacji i obecnie w programie nauczania nie uwzględnia się takich kwestii. - Jest to możliwe, ale wymaga współpracy między przedsiębiorstwami, szkołami, społecznościami lokalnymi i instytucjami edukacyjnymi.
Irlandia	- Wszyscy uczestnicy zgodzili się, że jest to prawdopodobnie słuszną drogą, ale z praktycznego punktu widzenia biznesowego wymagałoby to znacznych inwestycji i zaangażowania a zarazem miałyby niewielki wpływ lub w ograniczony sposób poprawiłyby wyniki finansowe.
Włochy	Potrójna linia przewodnia byłaby najlepszym podejściem do wspierania zrównoważonego rozwoju w sektorze turystyki, choć trudno jest znaleźć punkt styczny dla wszystkich trzech elementów. Wydaje się, że bardzo trudno jest ustanowić działania równoważące wszystkie trzy elementy modelu, a jednocześnie zapewniające ograniczenie wpływu środowiskowego i optymalizację kosztów.
Grecja	Tak, jest to możliwe, ale wymaga pasji, zaangażowania i poświęcenia na rzecz misji przedsiębiorstwa.
Francja	Uczestnicy zgodzili się, że byłoby to idealne podejście do wyznaczania kierunku dalszych działań. Jednak w rzeczywistości trudno jest realizować wszystkie 3 komponenty z takim samym zaangażowaniem, w zależności od rodzaju i charakteru organizacji.

VI. POZIOMY UMIEJĘTNOŚCI I WIEDZY

TABELA 6 POZIOMY UMIEJĘTNOŚCI I WIEDZY

Zróżnicowanie między poziomem podstawowym, średniozaawansowanym i zaawansowanym ma zastosowanie do wszystkich umiejętności i pojęć zawartych w niniejszym dokumencie. Materiały edukacyjne opracowane w oparciu o te ramy koncepcyjne mogą być dostosowane do konkretnego poziomu w zależności od docelowej grupy uczących się i z zachowaniem indywidualnego podejścia do każdego przypadku.

Poziomy umiejętności i wiedzy				
	Podstawowy	Średniozaawansowany	Zaawansowany	
	Uczący się będą w stanie wykonywać proste zadania	Uczący się będą w stanie wykonywać wiele złożonych zadań	Uczący się będą w stanie wykonywać zadania, zarządzać, analizować i wprowadzać innowacje	
	Jednostrukturalne	Wielostrukturalne	Relacyjne	Rozszerzony abstrakt
	Identyfikowanie, Nazywanie, Postępowanie zgodnie z prostą procedurą	Łączenie, Opisywanie, Wykorzystywanie umiejętności	Analizowanie, Argumentowanie, Krytykowanie, Wyjaśnianie przyczyn, Odnoszenie do innych zadań	Tworzenie, Formułowanie, Wprowadzanie innowacji, Zdolność do refleksji, Teoretyzowanie
Umiejętności: poznawcze	P	P	P	P

(obejmujące wykorzystanie logicznego, intuicyjnego i twórczego myślenia) oraz praktyczne (obejmujące zręczność manualną oraz stosowanie metod, materiałów, narzędzi i instrumentów)				
Przykład umiejętności – gospodarka wodna	Czułość i zwracanie uwagi na wycieki w hotelach, restauracjach itp.	Ponowne wykorzystanie wody: Szara woda z prania, umywalek lub prysznic może być ponownie wykorzystywana w ogrodzie lub przy czyszczeniu elementów zewnętrznych	Oszacowanie śladu węglowego swojego przedsiębiorstwa i rozważenie sposobów na jego zmniejszenie. Na przykład, zamiast w butelkach wodę można podawać w szklanych dzbankach wielokrotnego użytku.	Recykling wody: Zamiana brudnej i zanieczyszczonej wody w wodę pitną. Głównie w przypadku dużych hoteli ze względu na wymagane do tego drogie technologie
Wiedza: wiedza i krytyczne zrozumienie, wkład teoretyczny i faktyczny			P	P
Przykład wiedzy: Krytyczne myślenie i potrójna linia przewodnia			Kwestie zmian klimatycznych, zanieczyszczeń, utraty różnorodności biologicznej, jak również odpowiedzialnego wzrostu gospodarczego i dobrobytu lokalnych społeczności, dobrobytu społecznego, włączenia społecznego itp., w celu zrozumienia, dlaczego konieczne jest ponowne przemyślenie funkcjonowania turystyki	Myślenie krytyczne i myślenie systemowe jako środek do ustanawiania koneksji między środowiskiem, społeczeństwem i kulturą oraz gospodarką.
Postawy: zdolność			P	P

uczącego się do samodzielnego i odpowiedzialnego stosowania wiedzy i umiejętności				
Przykład postaw: Przyjmowanie i stosowanie wartości zrównoważonego rozwoju i ekologicznych innowacji			Poznanie sposobów kwestionowania, myślenia i rozwijania zdolności w celu zapoczątkowania zmian prowadzących do budowy zrównoważonej turystyki.	Wpływanie na zachowanie pracowników: zachęcanie do korzystania z transportu publicznego lub rowerów przy dojazdach do/z pracy, podróżowanie pociągiem tam, gdzie to możliwe, jeśli to niemożliwe, wybieranie wspólnych podróży lub wspólnego korzystania z samochodów, wyłączanie silnika samochodu/autobusu podczas oczekiwania na grupę turystów.

VII. UWAGI KOŃCOWE

Jak pokazały wstępne badania przeprowadzone przez ESTET i potwierdziły powyższe badania, komponent zrównoważonego rozwoju pozostaje słaby, a w niektórych państwach w ogóle nie jest uwzględniony w programach nauczania z obszaru turystyki. W Ramach Konceptyjnych zidentyfikowano współczesne umiejętności związane ekologią, które są wdrażane w różnych dziedzinach, jak również umiejętności nauczane w ramach różnych kursów w obszarze turystyki. Proces ten umożliwił identyfikację luki między dostępnymi umiejętnościami a umiejętnościami nauczonymi. Grupy fokusowe umożliwiły określenie obecnej pozycji instytucji kształcenia i szkolenia zawodowego oraz przedsiębiorstw w tym zakresie, a także pożądanego stanu docelowego. Dostawcy kształcenia i szkolenia zawodowego widzą potrzebę współpracy z przedsiębiorstwami w celu zapewnienia studentom realnych doświadczeń i zapoznania ich z obecnie stosowanymi praktykami w zakresie zrównoważonego rozwoju. Dostawcy kształcenia i szkolenia zawodowego wskazali również na potrzebę koordynacji i współpracy z ministerstwami i władzami lokalnymi. Ze swej strony przedsiębiorstwa wskazały, że oczekują od dostawców kształcenia i szkolenia zawodowego, aby te przekazywały studentom więcej umiejętności związanych z ekologią, tak aby mogli oni sprostać wymaganiom dzisiejszej gospodarki silniej zorientowanej na ekologię. W związku z tym, oprócz włączenia umiejętności i koncepcji ekologicznych do materiałów edukacyjnych, jak również środków wykorzystywanych do tego włączenia, projekt ESTET może być dla nauczycieli źródłem rozwiniętych i skontekstualizowanych wyzwań, możliwości współpracy oraz pomysłów, z którymi mogą się zetknąć lub z których mogą skorzystać.

VIII. OTWARTA LICENCJA

Niniejszy dokument przyczyni się do opracowania podręcznika otwartego dla ogółu społeczeństwa, tj. dla osób trzecich, które będą mogły:

- wykorzystywać tę pracę.
- przerabiać i adaptować tę pracę zgodnie z potrzebami (np. tłumaczyć, modyfikować, skracać dla potrzeb lokalnych kontekstów, itp.).
- powielać i udostępniać oryginalną pracę lub jej przerobioną lub adaptowaną wersję innym osobom (np. uczniom w klasie, online, współpracownikom itp.).

IX. ODNIESIENIA

Aas, C., Ladkin, A., Fletcher, J. (2005). [Stakeholder collaboration and heritage management](#). *Annals of Tourism Research*. **32** (1): 28–48.

APMG International. PM4SD® (Project Management for Sustainable Development) – wytyczne, szkolenia i certyfikaty. Pozycja dostępna pod adresem: <https://apmg-international.com/product/pm4sd> [dostęp 26 listopada 2020].

Beck, D.D., 2018. Inventory of Policies related to Sustainable Tourism. Interreg 60.

Belias D., Velissariou E., i in. (2016). *Sustainable tourism in Greece: Problems for sustainable tourism development*. Pozycja dostępna pod adresem:

https://www.academia.edu/31024799/Sustainable_tourism_in_Greece_Problems_for_sustainable_tourism_development_2_doc [dostęp 26 listopada 2020].

Boluk, K. A., Cavaliere, C. T., i Higgins-Desbiolles, F. 2019. A critical framework for interrogating the United Nations Sustainable Development Goals 2030 Agenda in tourism. *Journal of Sustainable Tourism*, 27 (7), 847-864.

Bramwell, B. i Lane, B. (1993) Sustainable tourism: An evolving global approach. *Journal of Sustainable Tourism*. 1: 1-5.

Briassoulis, H. 2002. Sustainable Tourism and the Question of the Commons. *Annals of Tourism Research*. 29 (4): 1065-1085

Brundtland Report. 1987. *Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future*. Pozycja dostępna pod adresem: <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf> [dostęp 16 listopada 2020].

Busby, G., 2015. The Concept of Sustainable Tourism within the Higher Education Curriculum: A British Case Study, 2. *Journal of Hospitality, Leisure, Sport & Tourism Education*, Wielka Brytania.

CEDEFOP (Europejskie Centrum Rozwoju Kształcenia Zawodowego), (2015). *The changing nature and role of vocational education and training in Europe, WORK ASSIGNMENT 2 External factors influencing VET - Understanding the National Policy Dimension: Country Case Studies*. Pozycja dostępna pod adresem:

https://www.cedefop.europa.eu/files/greece_cedefop_changing_nature_of_vet_-_case_study.pdf [dostęp 28 listopada 2020].

Cedefop; OECD (2015). *Green skills and innovation for inclusive growth*. Luksemburg: Urząd publikacji Unii Europejskiej. Seria referencyjna Europejskiego Centrum Rozwoju Kształcenia Zawodowego (Cedefop).

Conaghan, A., Hanrahan, J., McLoughlin, E. 2015. The Attitudes of the key Stakeholders on Sustainable Tourism in Ireland: The Holidaymaker and Tourism Enterprise Perspective. *Tourism: An International Interdisciplinary Journal* 63, 275–293.

Cotterell, D. i in. 2019. Overcommitted to tourism and under committed to sustainability: The urgency of teaching “strong sustainability” in tourism courses. *Journal of Sustainable Tourism*. 27 (7), 882-902.

CREST (2016). The Case for Responsible Travel: Trends & Statistics 2016. Pozycja dostępna pod adresem: https://www.responsibletravel.org/whatWeDo/The_Case_for_Responsible_Travel_2016_Final.pdf [dostęp 20 listopada 2020]

Dans, E. P. i Gonzalez, P. A. 2019. Sustainable tourism and social value at World Heritage Sites: Towards a conservation plan for Altamira, Spain. *Annals of Tourism Research*. 74, 68-80.

Departament Edukacji i Umiejętności, 2014. *'Education for Sustainability' The National Strategy on Education for Sustainable Development in Ireland, 2014- 2020* (Publikacja rządowa). Rząd Irlandii, Dublin.

EACEA/Eurydice, (2020). *Secondary and Post-Secondary Non-Tertiary Education*. Pozycja dostępna pod adresem: https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/secondary-and-post-secondary-non-tertiary-education-20_en

EACEA/Eurydice, (2020). *Organisation of Vocational Upper Secondary Education*

Pozycja dostępna pod adresem: https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/organisation-vocational-upper-secondary-education-22_en

EACEA/Eurydice, (2020). *Teaching and Learning in General Lower Secondary Education*. Pozycja dostępna pod adresem: https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/teaching-and-learning-general-lower-secondary-education-16_en

ECObnb. 2020. *Sustainable Tourism and Innovation – Training Course*. Pozycja dostępna pod adresem: <https://ecobnb.it/blog/eventi/corso-turismo-sostenibile-innovazione/>

Komisja Europejska. Decyzja Komisji (UE) 2016/611

Komisja Europejska, Dyrekcja Generalna ds. Rynku Wewnętrznego, Przemysłu, Przedsiębiorczości i MŚP. 2016. Europejski System Wskaźników Turystycznych na rzecz zrównoważonego zarządzania ośrodkami turystycznymi ETIS Luksemburg: Urząd publikacji.

Fáilte Ireland, 2015. *Driving Tourism Sustaining Communities Our Priorities to 2017*. Dublin: Fáilte Ireland. Pozycja dostępna pod adresem: https://www.failteireland.ie/FailteIreland/media/WebsiteStructure/Documents/4_Corporate_Documents/Failte-Ireland-Strategy.pdf

Fáilte Ireland, 2009. *Ecotourism handbook for Ireland* (podręcznik). Dublin: Fáilte Ireland. Pozycja dostępna pod adresem: https://www.failteireland.ie/FailteIreland/media/WebsiteStructure/Documents/2_Develop_Your_Business/1_StartGrow_Your_Business/Ecotourism_Handbook-2.pdf

Falmouth University, 2020. BA(Hons) Sustainable Tourism Management. Pozycja dostępna pod adresem: <https://www.ucd.ie/t4cms/Course%20Prospectus%201.pdf>.

GrEAT. 2019. *Green Education for Active Talents*. Pozycja dostępna pod adresem: <http://www.greatgreenjobs.eu/>

goGREEN. 2011. Pozycja dostępna pod adresem: <http://gogreenproject.eu/tabid/40/language/en-US/Default.aspx>

GREENT. 2017. *Blended Learning Design Methodology for Education in Green Entrepreneurship at Secondary Schools*. Pozycja dostępna pod adresem: <https://greentproject.eu/>

Republika Grecka. (2018). *Voluntary National Review on the Implementation of the 2030 Agenda for Sustainable Development*. Pozycja dostępna pod adresem:

https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/19378Greece_VNR_Greece_2018_pdf_FINAL_140618.pdf [dostęp 28 listopada 2020].

Projekt programu kształcenia zawodowego techników hodowli koni. 2019. Pozycja dostępna pod adresem: <https://www.ore.edu.pl/2019/08/programy-nauczania-zawodu-2019/>

Projekt programu szkolenia zawodowego technika branży hotelarskiej. 2019. Pozycja dostępna pod adresem: <https://www.ore.edu.pl/2019/08/programy-nauczania-zawodu-2019/>

IHK-PG i AKMI. (2018). *Report on Collection of Current VET Curricula*. Pozycja dostępna pod adresem: <https://vet2business.eu/public-files/2.3-Collection-of-current-VET-Curricula.pdf> [dostęp 28 listopada 2020].

IMPACT. 2020. *Impact Interreg Europe*. Pozycja dostępna pod adresem: <https://www.interregeurope.eu/impact/>

Instituto Europeo Del Turismo. 2021. *Course for Sustainable Tourism Operator*. Pozycja dostępna pod adresem: <https://www.istitutoeuropeodelturismo.com/nuova/istituto/>

InterregCE – Project CEETO. 2020. *Central Europe Eco-Tourism: tools for nature protection*. Pozycja dostępna pod adresem: <https://www.interreg-central.eu/Content.Node/CEETO.html>

Jaroszewska, M., Chaja, P., i Dziadkiewicz, A. 2019. Management: Are Tourism SMEs in Poland ready for Circular Economy solutions? *International Journal of Sustainable Energy Planning and Management*. 24, 75-84.

Karatzoglou B., Spilianis I., (2016). *Sustainable Tourism in Greek islands: the Integration of Activity-Based Environmental Management with a Destination Environmental Scorecard Based on the Adaptive Resource Management Paradigm*. Pozycja dostępna pod adresem: <https://www.researchgate.net/publication/>, Business Strategy and the Environment

Bus. Strat. Env. 19, 26–38. [Dostęp 20 listopada 2020].

Kasim, A. i in. 2014. The importance of water management in hotels: a framework for sustainability through innovation. *Journal of Sustainable Tourism*, 22 (7), 1190-1107.

Koutsouris, A. 2009. Social learning and sustainable tourism development; local quality conventions in tourism: a Greek case study. *Journal of Sustainable Tourism*. 17 (5), 567-581.

Kazimierzczak M., (2009), *Sustainable tourism as a synonym of ethical oriented*. Pozycja dostępna pod adresem: https://papers.wsb.poznan.pl/sites/papers.wsb.poznan.pl/files/StudiaPeriegetica/1_3_2009.pdf [dostęp 7 grudnia 2020].

LAG "Zielony Pierscien", *EUROchance for the Lublin region - building a social consensus for sustainable sub-region development in the cultural landscape of the tourist triangle Nałęczów - Puławy - Kazimierz Dolny*. Pozycja dostępna pod adresem: http://www.zielonypierscien.eu/files/userfiles/files/plan_rozwoju_turystyki.pdf [dostęp 20 listopada 2020].

Landorf, C. 2009. Managing for sustainable tourism: a review of six cultural World Heritage Sites. *Journal of Sustainable Tourism*, 17 (1), 53-70. DOI: 10.1080/09669580802159719

Liburd, J.J., Mihalič, T., Guia, J., 2018. Values in tourism higher education: The European master in tourism management. *Journal of Hospitality, Leisure, Sport & Tourism Education* 22, 100–104. <https://doi.org/10.1016/j.jhlste.2017.09.003>

Local Action Group – Tourist Trail Land Association (2020), *Local Strategy of Development of the Tourist Trail Land Association until 2023*.

Pozycja dostępna pod adresem: <http://www.kst-lgd.pl/files/LSR-do-aneksu-nr-6-z-30-kwietnia-2020.pdf>

Ministry of education. (2013) *DECREE 163/2013, of 7 May, establishing the curriculum for the higher-level training cycle in "travel agency manager"*.

Pozycja dostępna pod adresem:

https://dogc.gencat.cat/ca/pdogc_canals_interns/pdogc_resultats_fitxa/?action=fitxa&mode=single&documentId=635524&language=ca_ES [Dostęp 5 grudnia 2020].

Ministry of education. (2013) *DECREE 126/2013, of 5 March, establishing the curriculum for the higher level training cycle in "tourism accommodation management"*

Pozycja dostępna pod adresem:

https://dogc.gencat.cat/ca/pdogc_canals_interns/pdogc_resultats_fitxa/?action=fitxa&mode=single&documentId=630264&language=ca_ES [dostęp 30 listopada 2020].;

Ministry of education and science. (2019) *Ordinance № 1 from 24th of January 2019 for acquiring a qualification in the profession "Administrator in hospitality"*.

Pozycja dostępna pod adresem: https://www.mon.bg/upload/18725/dos_8110201_Admin-hotel.pdf [dostęp 27 listopada 2020].;

Ministry of education and science. (2018) *Ordinance № 18 from 09.10.2018 for acquiring a qualification in the profession "Hotelier"*. Pozycja dostępna pod adresem: <https://www.navet.government.bg/bg/media/hotelier.pdf> [dostęp 25 listopada 2020].;

Ministry of education and science. (2006) *Ordinance № 8 from 4th of December 2006 about acquisition of qualification for profession "Mountain guide"*. Pozycja dostępna pod adresem: www.navet.government.bg/bg/media/812020_2007.pdf [dostęp 16 listopada 2020]

Ministry of education and science. (2019) *Ordinance № 8 from 08.02.2019 for acquiring a qualification in the profession "Tour guide"*. Pozycja dostępna pod adresem: https://www.mon.bg/upload/19065/dos_812030_Ekskurzovod.pdf [dostęp 26 listopada 2020]

Ministry of Education, (2003). *Greek law: A Cross Thematic Curriculum Framework for Compulsory Education Diahematikon Programma*. P.I.

National Foundation for Environmental Protection (2009), *Eco-friendly tourism – guide for implementation in Polish Carpathian Mountains*.

Pozycja dostępna pod adresem:

https://ekopsychologia.pl/media/upload/article/0/157/file/f20c6f09cd014be7ab2f45272d91ea5c_Turystyka%20przyjazna%20srodowisku%20-%20PORADNIK.pdf

New Bulgarian University. (2020/2021) *Bachelor programmes – Catalog 2020/2021 | Tourism management*. Pozycja dostępna pod adresem:

https://ecatalog.nbu.bg/default.asp?V_Year=2020&PageShow=programpresent&P_Menu=generalinfo&Fac_ID=3&M_PHD=0&P_ID=2879&TabIndex=1&I=0

www.navet.government.bg/bg/media/812020_2007.pdf [dostęp 24 listopada 2020].;

Next Tourism Generation Skills Alliance. (2019) *Desk Research Summary on the Future of Digital, Green and Social Skills in Tourism*.

Pozycja dostępna pod adresem:

https://nexttourismgeneration.eu/wp-content/uploads/2019/03/NTG_Desk_Research_Summary_January_2019.pdf [dostęp 25 listopada 2020].;

Next Tourism Generation Skills Alliance. (2019) *Skills Needs Assessment Report for the Future of Digital, Green and Social Skills in Tourism*. Skompilowany przez: Breda University of Applied Sciences.

Pozycja dostępna pod adresem: <https://nexttourismgeneration.eu/wp-content/uploads/2020/01/NTG-Skills-Needs-Assessment-Report.pdf> [dostęp 25 listopada 2020].;

Next Tourism Generation Skills Alliance. *Tourism Green, Social, Digital, skills and competencies matrix*. Pozycja dostępna pod adresem: <https://nigeljones.icu/home.php> [dostęp 26 listopada 2020].;

OECD Centre for Entrepreneurship, SMEs, Regions and Cities (CFE). 2020. *OECD Tourism Trends and Policies 2020*

Giulietti, S.; Romagosa, F.; Fons, J.; Schröder, C. 2018. *Tourism and the environment. Towards a reporting mechanism in Europe*. European Environment Agency. ETC/ULS?

Partnership Fund Foundation, Galuszka N. i in. (2019). *Badanie polskich organizacji pozarządowych działających na rzecz zrównoważonego rozwoju*. Pozycja dostępna pod adresem: <https://www.funduszpartnerstwa.pl/wp-content/uploads/2019/11/RAPORT-WO.pdf> [dostęp 7 grudnia 2020]

Projekt programu nauczania zawodu techników turystyki na obszarach wiejskich. 2019. Pozycja dostępna pod adresem: <https://www.ore.edu.pl/2019/08/programy-nauczania-zawodu-2019/>

Saseanu, A. S. i in. 2020. *Aspects of Digitalization and Related Impact on Green Tourism in European Countries*. *Information*, 11, 507. doi:10.3390/info11110507

Stanciulescu, G. C i Bulin, D. 2012. *Shaping Tourism Higher Education Curriculum - Strategy to Develop Skills for Tomorrow's Jobs*. *Procedia Economics and Finance*, 3, 2012-1207

STEPPA.2011. *Europarc Federation*. Pozycja dostępna pod adresem: <https://www.europarc.org/library/current-projects/steppa/>

S.T.E.P.+ . 2021. *Sustainable Tourism Erasmus+ Project*. Pozycja dostępna pod adresem: <https://steperasmus.webnode.it/>

STOREM. 2018. *Sustainable Tourism, Optimal Resource and Environmental Management*. Pozycja dostępna pod adresem: <http://storem-erasmus-cbhe.com/>

Sustainable development | UNWTO". www.unwto.org. Pozycja dostępna pod adresem: <https://www.unwto.org/sustainable-development> [dostęp 20 listopada 2020].

Sustainable Tourism: Training for Tomorrow. 2021. Erasmus+. Pozycja dostępna pod adresem: <http://sttft.eu/>

Thuot, Lea; Vaugeois, Nicole; Maher, Patrick (2010). "Fostering innovation in sustainable tourism". *Journal of Rural and Community Development*. **5**: 76–89.

TOURISMED. 2019. *Fishing Tourism for a Sustainable tourism development in the Mediterranean area*. Pozycja dostępna pod adresem: <https://tourismmed.interreg-med.eu/>

Tourism Ireland, 2018. *Island of Ireland Overseas Tourism Performance*. Pozycja dostępna pod adresem: <https://assets.gov.ie/44791/d4cc61c233da4e179f4c8761136e1b25.pdf>

Projekt programu nauczania zawodu technik organizacji turystyki. 2019. Pozycja dostępna pod adresem: <https://www.ore.edu.pl/2019/08/programy-nauczania-zawodu-2019/>

TUI Group. (2018) *Better World Detectives*. Wersja uaktualniona. Pozycja dostępna pod adresem: <https://www.tui.co.uk/better-world-detectives> [dostęp 30 listopada 2020].

TUI Group. (2015) *Better Holidays, Better World. Sustainability strategy 2015-2020*. Pozycja dostępna pod adresem: https://www.tuigroup.com/damfiles/default/tuigroup-15/en/sustainability/Reporting/TUI-Group-Better-Holidays-Better-World-strategy_EN-6fe1204e90342f321580a4eb81c7dc72.pdf [dostęp 29 listopada 2020].;

Rezolucja Organizacji Narodów Zjednoczonych (2017) przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne w dniu 6 lipca 2017, [Work of the Statistical Commission pertaining to the 2030 Agenda for Sustainable Development\(A/RES/71/313\)](#).

Universita Degli Studi Firenze.2021. *Design of Sustainable Tourism Systems*. Pozycja dostępna pod adresem: <https://www.dsts.unifi.it/>

Università Degli Studi di Napoli Federico II. 2021. *Sustainable Tourism: Communities, Alliances, Donors*. Pozycja dostępna pod adresem: <https://www.federica.eu/federica-pro/turismo-sostenibile/>

Univeristà degli Studi di Napoli Federico II – CIAK si Scienza NGO. 2021. *Training Course for Environmental expert in hotel management and sustainable tourism*. Pozycja dostępna pod adresem: <https://ecobnb.it/blog/eventi/corso-turismo-sostenibile-innovazione/>

Viertel, E. 2010. Vocational Education for Sustainable Development: an obligation for the European Training Foundation. *European Journal of Education*. **45** (2), 217-235.

Wikipedia, (n.d.). *Education in Greece*. Pozycja dostępna pod adresem: https://en.wikipedia.org/wiki/Education_in_Greece

Projekt programu nauczania zawodu technik leśnik. 2019. Pozycja dostępna pod adresem: <https://www.ore.edu.pl/2019/08/programy-nauczania-zawodu-2019/>

This document may be copied, reproduced or modified according to the above rules. In addition, an acknowledgement of the authors of the document and all applicable portions of the copyright notice must be clearly referenced.

All rights reserved.

© Copyright 2021 ESTET